

Lakásellátottság, infrastruktúra

A település *lakásállománya* 2006. január 1-jén – az utóbbi öt évben 11-gyel csökkenve – 2028 lakásból állt, ennek valamivel több mint fele 1970 után épült. Az utóbbi évtizedek infrastrukturális fejlesztéseinek eredményeként nőtt a kommunális ellátottság színvonala. A közüzemi ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások aránya 99%-os volt, a közcserővel ellátottaké ettől jelentősen elmaradva, 18%-ot tett ki. A lakások kilenczetedét bevonták a rendszeres hulladékgyűjtésbe. 1994-ben érkezett meg a településre a vezetékes gáz, 2006-ban már 1457 gázfogyasztót regisztráltak. 1996-ra vált általánossá a vezetékes telefon, tíz évvel később 985 távbeszélő-fővonallal rendelkezett a település. Az utcák szilárd burkolattal való ellátása 1998-tól vált folyamatossá, mára a belterületi aszfaltozott utak aránya mintegy 60%.

2. táblázat

Az intézményi ellátottság néhány mutatója, 2006

Megnevezés	1000 lakosra jutó			
	óvodai férőhelyek	általános iskolai tanulók	személy- gépkocsik	távbeszélő- fővonalak
5000 főnél kisebb népességű városok	36,9	105,2	271,7	282,2
Ezen belül: Körösladány	40,8	89,4	178,8	201,1

Kastélyiskola, főbejárat

2006-ban a településen két *bölcsőde* működött, ahol 32 gyermek gondozását 6 szakképzett gondozónő látta el. A három *óvodai feladatellátási helyen* 184 gyermekkel 18 óvodapedagógus foglalkozott. A Tüköry Lajos Általános és Alapfokú Művészeti Iskola 21 osztályában 38 pedagógus irányításával 438 tanuló tanult. Az *egészségügyi alapellátást* két háziorvos és egy házi gyermekorvos két ápolónő segítségével végezte. Egy háziorvosra és házi gyermekorvosra 2006-ban 1633 lakos jutott, ami jóval nagyobb érték, mint a megfelelő lélekszámú városok átlaga (1272). 2006-ban, a városban megszálló 94 vendéget öt *magán-szállásadó* 29 férőhellyel fogadta. Az itt élők és az idelátogatók 55 kiskereskedelmi üzlet és 24 vendéglátóhely szolgáltatásait vehették igénybe, amelyek nyolctizede egyéni vállalkozás keretében működött.

SÓLYOM ILDIKÓ – SZILÁGYINÉ BÍRÓ EDIT**Mándok**

Mándok Szabolcs-Szatmár-Bereg megye északkeleti részén, a Nyírségben, Kisvárdától 21 km-re, Záhonytól – egyúttal a magyar–ukrán országhatártól is – mintegy 14–15 km-re található. Gépkocsival a 4-es számú főúton, vasúton a Mátészalka–Záhony vonalon érhető el. A Kisvárdai kistérségből idén kiválással létrejött Záhonyi kistérség két városa közül ez az egyik. Mándok várossá nyilvánításával Szabolcs-Szatmár-Bereg megye városi lakosságának aránya 52%-ra emelkedett.

A település története

A település elnevezése személynévi eredetű, alapszava Mánd. Annak ellenére, hogy a Tisza kanyarulatának jelentős központja volt, mégis aránylag későn, 1382-ben tűnt fel a történeti forrásokban Mándok alakban mint a Toma nemzetségbeli Losoncziak birtoka. A XVII. század elején a Losonczi család itteni ágának kihalásával a feleségétől Forgách Zsigmond, a későbbi nádor örökölte. Ettől kezdve 1945-ig a Forgách család bírta területének nagyobb részét.

A mezőgazdaság meghatározó szerepe mellett már a török megszállás idején megjelent az iparosság. Erre utal az, hogy 1595-ben I. Rudolf magyar király vásártartási rangot adott Mándoknak, és szabadságlevelet néhány lakosnak.

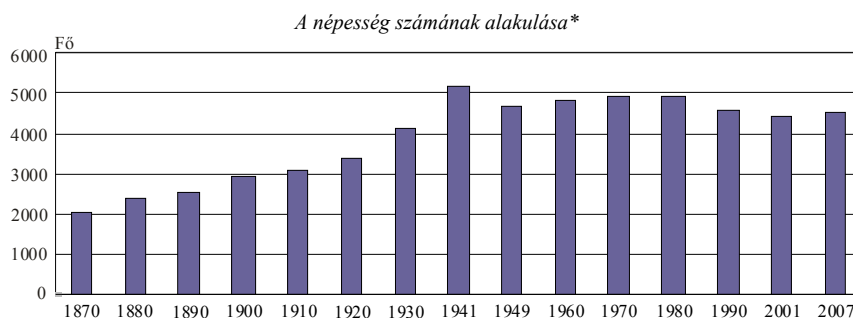
Fontos mérföldkő, hogy 1720-ban mezővárosi rangra emelkedett, így a megye akkori öt mezővárosának egyike lett, s a lakosai polgárjogot nyertek. Ez az ipar és a kereskedelem fellendüléséhez vezetett, és folytatódott a vásártartási jog fejlődésével megindult folyamat, amelynek eredményeként a Forgáchok Mándokot tették meg uradalmuk központjává. 1876-ban Mándok a tiszai járás székhelye lett, ami elősegítette, hogy a község ipari centrummá alakuljon, és meginduljon a polgárosodás. Az akkori viszonyok között korszerűnek számító gőzmalom, szeszgyár, fűrésztelep üzemelt a településen. 1949. január 1-jétől a tiszai járás megszűnt. A járási rang elvesztésével Mándok növekedésében bizonyos megtorpanás következett be. Az 1960-as évektől viszont újabb kedvező fordulat vette kezdetét. Ebben az időszakban gimnázium létesült, és tüdőgondozó kórház működött. 1971-ben a település nagyközségi rangot kapott, Benk, Eperjeske és Tiszamogyorós településekkel közös tanács alakult. A közeli Záhony várossá válása (1989) azonban egy időre visszavetette a folyamatot, Mándok ez évi várossá nyilvánítása viszont ismét új fejlődési szakaszt nyitott.

Népesség, népmozgalom

Mándokon az 1870. évi első hivatalos népszámlálás idején 2020 főt vettek számba, 2007. január 1-jén pedig 4538 fő lakta a nagyközséget, ami azt jelenti, hogy az első népszámláláshoz viszonyítva a lakosság számát több mint kétszeresére emelkedett. A jelen lévő népesség növekedése tízéves periódusonként tekintve 1941-ig folyamatos volt, ekkorra a népességszám megközelítette az 5200 főt, a második világháború hatására azonban 1949-re 4700 főre apadt. Ezt követően lakóinak száma 1970-ig mérsékelten emelkedett, azóta pedig kisebb csökkenő trend jellemző. Lakosság száma szerint Mándok Szabolcs-Szatmár-Bereg jelenlegi 25 városa között a 19. helyen áll.

Mándok területe 29 km², így 2007 elején 157 fő jutott egy km²-re. Népsűrűsége a korábbi városok átlagának nyolctizede, a megye átlagának viszont 1,6-szerese.

1. ábra

*1960-ig a jelen lévő, 1970-től a lakónépesség év eleji adatai alapján.

A népesség számát egyrészt a természetes szaporodás, illetve fogyás, másrészt a vándorlási különbözet alakítja. Az 1970-es években a születések és a halálozások egyenlege ugyan jelentős, 451 fős természetes szaporodást eredményezett, a vándorlási veszteség (438 fő) is közel ekkora volt, így a népesség száma csak kissé növekedett. Az 1980-as években a továbbra is számottevő negatív vándorlási különbözethez a természetes

szaporodás nagyfokú lassulása társult, amely csak kissé tudta mérsékelni az elvándorlásokból adódó népességcsökkenést, és ennek hatására 8%-os fogyás következett be.

A rendszerváltozást követően, 1990–2001 között a vándorlási veszteség negyedére esett vissza, ezzel egyidejűleg azonban a születések és a halálozások egyenlege is negatívvá vált, ami együttesen további, a megelőző évtizedénél azonban kisebb (3%-os) népességcsökkenéssel járt. A 2000-es években általában negatív irányú változásokat mutatott a népességszám.

1. táblázat

Főbb népmozgalmi folyamatok

Év	Élve születés	Halálozás	Természetes szaporodás, illetve fogyás (-)	Vándorlási különbözet ^{a)}
1970–1979	955	504	451	-438
1980–1989	768	711	57	-435
1990–2001. II. 1.	744	782	-38	-108
2001	62	70	-8	-8
2002	60	72	-12	-27
2003	59	54	5	8
2004	39	69	-30	-11
2005	51	73	-22	-2
2006	56	57	-1	-11

a) 2001-től belföldi vándorlási különbözet.

A város lakónépességének kor szerinti összetételét tekintve a gyermekkorú – 15 évesnél fiatalabb – népesség aránya (24%) magasabb a megye korábbi városai átlagánál, a 64 évesnél idősebbeké (12%) pedig ahhoz hasonló a 2001. évi népszámlálás adatai alapján. Mándokon száz felnőtt korúra 37 gyermekkorú és 18 időskorú jutott. Mindkét mutató magasabb a városok átlagánál, ami a felnőtt korúak fokozottabb eltartási kötelezettségét jelzi, főként a gyermekkorúak tekintetében. A népesség nemek szerinti összetételét vizsgálva a legutóbbi népszámláláskor ezer férfira 1057 nő jutott a településen, a többi város átlagánál 46-tal kevesebb, ami az átlagosnál kiegyenlítettebb nemek szerinti struktúrát jelez, összefüggésben a fiatalosabb korstruktúrával.

Mándok lakosságának iskolázottsági szintjére jellemző, hogy a 2001. évi népszámlálás idején a 14 év feletiek 83%-a legalább befejezett általános iskolai végzettséggel, a 17 év feletiek 21%-a pedig legalább érettségivel rendelkezett, és a 24 évesnél idősebbeknek 4%-a szerzett egyetemi vagy főiskolai oklevelet. Az érettségizettek és a diplomások között a településen a nők vannak többen, arányuk mindkét iskolázottsági kategóriában 60%-ot meghaladó.

A legutóbbi népszámláláskor Mándok népességének gazdasági aktivitás szerinti összetétele kedvezőtlenebb volt a megye városainak átlagánál. A foglalkoztatottak népességben belüli aránya 25%-ot, a munkanélkülieké 8%-ot tett ki, szemben a városokra jellemző 32, illetve 5%-kal. Száz foglalkoztatottra együttesen 272 inaktív kereső és eltartott személy jutott, csaknem másfélszer annyi, mint a városok átlagában. Lakónépességéből 1100 fő rendelkezett rendszeres munkavégzéshez kapcsolódó jövedelemmel (foglalkoztatotti státusz), akik nyolctizede a szolgáltató jellegű ágazatokban, 15%-a az iparban, építőiparban, 3%-a a mezőgazdaságban tevékenykedett. A foglalkoztatottak valamivel több mint fele másik településre járt el munkavégzés céljából, ugyanakkor a környező településekről mintegy 100 főnek Mándokon adódott munkavégzési lehetősége, a településen így összesen 600 főt foglalkoztattak, főként a szolgáltatás területén.

A város lakóinak 94%-a tartozott valamelyik egyházhoz. A felekezethez tartozók közel kétharmada reformátusnak, egyharmada katolikusnak vallotta magát.

Gazdasági jellemzők

Mándoki székhellyel 2006 végén 182 vállalkozást regisztráltak, amelyek közül 56 volt társas vállalkozás. A társas vállalkozások közül 30 korlátolt felelősségű, 25 betéti társaságként szerepelt a nyilvántartásokban. A 126 egyéni vállalkozás felét fő-, háromtizedét mellékfoglalkozású, a fennmaradó részét nyugdíjas vállal-

kozók működtették. A legtöbb vállalkozás a városban a kereskedelem, javítás (36,3%) és az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás (12,6%) ágakban koncentrált. A többi terület közül a szállítás, raktározásban, az ipar, építőiparban, valamint a mezőgazdaságban tevékenykedett a vállalkozások 8–12%-a.

A települést mérsékelt vállalkozói aktivitás jellemzi, a vállalkozássűrűség viszonylag alacsony: ezer lakosra 40 vállalkozás jutott, amely a megyei átlagnak mintegy fele, a városok átlagának egyharmada.

2. táblázat

A regisztrált vállalkozások száma gazdasági ágak szerint, 2006. december 31.

Gazdasági ág	A regisztrált vállalkozások	
	száma	megoszlása, %
Összesen	182	100,0
Ebből:		
Mezőgazdaság, vad-, erdő-, halgazdálkodás	19	10,4
Ipar, építőipar	21	11,5
Kereskedelem, javítás	66	36,3
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	10	5,5
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	15	8,2
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	23	12,6

Mándok gazdaságának fejlődését kedvezően befolyásolhatja, hogy a Záhonyi Vállalkozási Övezet része. Az övezet elsőként jött létre az országban. A befektetéseket az államilag garantált adó- és pénzügyi kedvezmények mellett ösztönözhetik a határ menti gazdasági együttműködésben rejlő előnyök, a szomszédos országok kiterjedt piacai. Az utóbbi években a település adottságait kihasználva megjelentek az Ukrajnából érkező áruk átrakására szakosodott cégek. Az M3-as autópálya Záhonyig történő megépítése újabb lökést adhat a térség fejlődésének.

A város legnagyobb munkáltatója jelenleg az önkormányzat az intézményeivel együtt. Emellett azonban több jelentősebb cég működik a településen. Többségében csökkent munkaképességüket (több mint 100 főt) foglalkoztat a szőnyeg- és lábtörlőkészítéssel foglalkozó Uwyta Rehabilitációs Foglalkoztató Kht., továbbá a valamivel kisebb (70 fős) Pro Team Kht., amely a só csomagolására, kiserelésére, átrakására szakosodott. A közel 30 főt alkalmazó Transit Speed Kft. fő profilja a raktározás, szállítmányozás, vámszolgáltatás. Az előbbieknél kisebb létszámmal többek között sütőüzem, mélyépítő-ipari, villanszerelési tevékenységű kft.-k működnek a településen. A civil szféra érdekeit 23 nonprofit szervezet képviselte, és 5 költségvetési szervezetet regisztráltak 2006 végén.

A Foglalkoztatási és Szociális Hivatal adatai alapján 2006 decemberében mándoki lakóhellyel 451 munkanélkülit tartottak nyilván, a város munkavállalási korú népességének 15%-át. A munkanélküliek 23%-a pályakezdő volt, és 36%-uk tartósan, egy éven túl szerepelt a nyilvántartásban. A nyilvántartott állás keresők kilenc-tizede a fizikai foglalkozásúak közül került ki, 55%-uk legfeljebb az általános iskola nyolc osztályát végezte el, háromtizedük szakiskolai, illetve szakmunkás-végzettségű volt, 15%-uk szakközépiskolai, technikum vagy gimnáziumi végzettséggel rendelkezett.

Lakáshelyzet, lakossági infrastruktúra

Mándok lakásállománya 2007 elejére megközelítette a másfél ezret. Száz lakásra így 308 lakos jutott, ami Szabolcs-Szatmár-Bereg megye városainak és az ország hasonló népességnagyságú városainak átlagánál egyaránt magasabb laksűrűséget jelez.

A 2001. évi népszámlálási adatok alapján lakásállománya csaknem teljes egészében természetes személyek tulajdonát képezte (mindössze 8 volt önkormányzati és 13 egyéb tulajdonban). A lakások több mint hattizede legalább három szobával rendelkezett, kéttizedük pedig négy vagy ennél több szobás volt, ami a megye városi átlagánál kissé magasabb részarány. A lakások alapterülete átlagosan 94 m², és 57%-uk 100 m²-es vagy ennél nagyobb alapterületű, átlagos szobaszámuk (2,8) a megye városi átlagánál több; a száz szobára jutó lakók száma (104) így a településen kedvezőbb. Emellett azonban a lakások háromnegyede volt összkomfortos vagy komfortos, ami a községek átlagát ugyan meghaladta, de a városokét nem érte el.

A lakásállomány közel fele 1970 és 1989 közötti építésű, ennél korábban csaknem egyharmaduk, az 1990-es években pedig 15%-uk épült. A 2000-es években az építések intenzitása mérsékelt volt, így hat év alatt Mándok lakásállománya 16 lakással bővült.

A lakossági infrastruktúrát a kilencvenes évek közepétől kezdődően folyamatos fejlődés jellemzi. Az ivóvízhálózat már a hetvenes évek végén kiépült, jelenleg a lakásállomány 98%-a van vezetékes vízzel ellátva, ami a megye városi átlagát meghaladó érték. A csatornázottságban 1997-re értek el jelentősebb eredményt, amikor a lakások 14%-át kötötték be a közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatba. Ez az arány 2006-ra 68%-ra emelkedett, ami a megye városainak többségénél kedvezőbb. Ebből adódóan a közműarányossági mutató (a vízhálózatra jutó szennyvízcsatorna-hálózat hossza) a szabolcs-szatmár-beregi városok átlagának csaknem másfélszerese. A településen szennyvíztisztító telep üzemel.

Egy évtizeddel ezelőtt kiépült a gázcsőhálózat, azóta a csatlakozott háztartások aránya 23%-ról 63%-ra emelkedett, e mutató azonban még nem éri el a megyei átlagot. 1999-től regionális hulladéklerakóval megvalósult a szervezett szemétszállítás. 2000-ben megtörtént a közvilágítás korszerűsítése, 2001-ben modernizálták és bővítették a telefonhálózatot, s 1995 óta folyamatos az úthálózat fejlesztése.

3. táblázat

Közművesítettség, telefon-, személygépkocsi-ellátottság 2007 elején

Terület	Az ivóvíz-hálózatba	A közüzemi szennyvízcsatorna-hálózatba	Egy km közüzemi vízhálózatra jutó közüzemi szennyvízcsatorna-hálózat, m	Vezetékes gázt fogyasztó háztartás a lakásállomány %-ában	Ezer lakosra jutó	
	bekapcsolt lakások aránya, %				távbeszélő-fővonal	személygépkocsi
Mándok	98,0	67,5	940	62,5	151	187
A megye városai ^{a)}	96,7	71,6	659	76,3	280	284
A megye községei ^{a)}	88,9	28,8	448	66,8	175	208
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye összesen	93,0	51,4	538	71,8	229	247

a) A 2007. I. 1-jei közigazgatás szerint.

A település óvodája, amely 1975-ben épült, 2006-ban 175 férőhelyes volt, kihasználtsága pedig 111%-os. Általános iskolájába a környező Benk és Tiszamogyorós gyermekei is járnak, és az intézményben a 2006/2007-es tanévben 650 tanulót oktattak. A középiskolai nappali tagozatos oktatás Záhony várossá fejlesztésével összefüggésben Mándokon megszűnt, a legutóbbi tanévben viszont elkezdődött a felnőttoktatás egy szakközépiskolai feladatellátási helyen.

Az oktatási centrum új épülete

Az oktatás mellett a lakossági infrastruktúra fontos eleme az egészségügyi ellátás. A településen 2006-ban két háziorvos praktizált, összevont hétvégi háziorvosi ügyelet, fogorvos és egy gyógyszertár állt a betegek rendelkezésére.

Az idős magukra maradtak ellátását 4 tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó otthon biztosítja, közülük kettő (összesen 162 férőhellyel) megyei ellátási kötelezettségű, az önkormányzat kezelésében lévőkben pedig 110 férőhely áll rendelkezésre. Az idősek nappali intézményein további 20 fő segítésére adódik lehetőség.

Mándok lakossága 56 kiskereskedelmi egységben vásárolhat helyben, ezek háromtizedének élelmiszer-árusítás a fő profilja. Ezenkívül változatos jelleggel több szaküzletet üzemeltetnek, és 15 vendéglátóhely is működik.

Intézményhálózatával – iskola, fogorvos, összevont hétfélig háziorvosi ügyelet – az új város térségi szerepkört is betölt. Kereskedelmi és egyéb szolgáltatásai – autószerelő műhely, benzinkút, gyógyszertár, háztartási-gép-javítás, fodrászat, kozmetika, piac, posta stb. – a környező települések ilyen irányú igényeit is kielégítik.

Műemlékek, kulturális élet, célkitűzések

Az idelátogatók megtekinthetik az 1821-ben épült római katolikus, illetve az 1828-as építésű református templomot, amelyek késő barokk stílusban épültek, és műemlék-védettségűek. Szintén védett a hajdan szebb időket megélt késő barokk kastélyépület, amelynek felújítása jelentős állami támogatással ugyan elkezdődött, a munkálatok azonban abbamaradtak.

Az 1970-es évek elejéig itt volt látható Mándok görögkatolikus fatemploma, amely építészetiileg egyedülálló az országban. Építési éve vitatott – 1550 vagy 1640 körüli –, és jelenleg a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban látható.

A város kulturális és sportélete színes. Ez évben második alkalommal rendezték meg az „Athos” lovas találkát. A másik, nagyszámú közönséget vonzó rendezvény a hagyományörző szüreti fesztivál. Citerazenekara van a településnek, fiataljai pedig ez évben elindították Mándok első online rádióját. 2005 novemberétől működő Közösségi Háza helytörténeti gyűjteménnyel, teleházzal várja az érdeklődőket.

A város vezetése elsődlegesnek tartja az infrastruktúra fejlesztését. Fejlesztési elképzelései között szerepel a szennyvízcsatorna-hálózat 100%-os kiépítése, a csapadék- és belvízelvezető csatornarendszer kiépítésének folytatása, a további járdaépítés.

Az önkormányzat célkitűzései közé tartozik a helyi foglalkoztatási lehetőségek bővítése, egy komfortosabb, szebb város megteremtése, a kistérségi mikrokörzeti szerepkör hatékony betöltése. Mindezek során az értékteremtés mellett célja az értékmegőrzés is.

MOLNÁR GYÖRGYNÉ

Kozármisleny

Baranya megye városhálózatát az 1970-es évek végétől az 1990-es évek elejéig stabil struktúra jellemezte. Azután felerősödött a városodás folyamata: Pécsvárad, Sásd, Szentlőrinc, Bóly, Sellye, Harkány majd Villány kapott városi rangot. 2007 júliusától Baranya megyében Kozármislennyel együtt összesen 13 város található, népességük a megye lélekszámának (a 2007. év eleji adatok alapján) a 64%-át tette ki. (Arányuk az új város nélkül 63% volt.)

A város története

Kozármisleny területén az első régészeti lelet (i. e. 1900–1800) a korai bronzkorból, a Somogyvár-Vinkovci kultúra népétől bukkant elő. A rómaiak is több emléket hagytak maguk után. A számos leletnek valószínű oka az, hogy a település közelében haladt el a most Baranya megyét átszelő legfontosabb római transzkontinentális hadiút, amely a mai Mitrovicnál kezdődött, érintette Pécsét, Szombathelyt, Sopront és Bécsét.

Kozármisleny több kisebb településből alakult ki. Kozár neve 1332–1335 között Kosar alakban, Misleny neve 1266-ban Myslen változatban, Kiskozár neve pedig 1542-ben bukkant fel először az írott forrásokban. A Kozár településelnevezés a magyarsághoz csatlakozó kazár néptörzsek itt letelepített csoportjára emlékeztet. A Misleny név szerb–horvát eredetű személynévből keletkezett. Kiskozár és Misleny falvakat 1928-ban előbb Kiskozár (ideiglenes név volt), majd Kozármisleny néven egyesítették. Az egyesített települések mindegyike